

23.6.2010

Dnro 3686/4/08

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuoja

Esittelijä: Notari Piatta Skottman-Kivelä

MOITTEITA KOTIETSINNÄSTÄ POLIISEILLE POHJANMAAN JA HELSINGIN POLIISILAITOKSILLA

1 KANTELU

A pyysi 13.11.2008 saapuneessa kirjeessään eduskunnan oikeusasiamiestä tutkimaan Vaasan kihlakunnan poliisilaitoksen menettelyä kiinniottoa, turvapaikanhakijoiden kohtelua ja kolmea kotietsintää koskevassa asiassa. A arvosteli poliisin menettelyä erityisesti seuraavasti:

1. A kertoi, että hän saapui 30.9.2008 Vaasan poliisiasemalle viiden alaikäisen turvapaikanhakijan kanssa heidän avustajanaan, tarkoituksenaan ilmoittaa turvapaikanhakijat viranomaisille. A otettiin kiinni epäiltynä laittoman maahantulon järjestämisestä, hänelle suoritettiin henkilöntarkastus ja hänen puhelimensa ja salkkunsu takavarikoitiin. A:n mukaan kiinniotto oli perusteeton ja tapahtui asiattomalla ja lapsissa pelkoa herättäneellä tavalla. Hän arvosteli myös sitä, ettei hänen sallittu soittaa asianajajalleen eikä selvittää asiaa.

2. Kantelijan mukaan alaikäisiä turvapaikanhakijoita kohdeltiin Vaasan poliisiasemalla laittomasti ja hyvän hallintotavan vastaisesti takavarikoimalla heiltä puhelin ja leikkikalut sekä kuulustelemalla heitä kantelijan kiinnioton jälkeen ilman avustajaa tai asianmukaista tulkkia. A:n mukaan lapsille suoritettiin myös henkilöntarkastus riisumalla heidän vaatteitaan. A:n mukaan lapset kokivat toimenpiteet hyvin järkyttävinä.

3. Poliisi suoritti seuraavana päivänä 1.10.2008 kolme kotietsintää; A:n, hänen vanhempiensa sekä tuttavansa B:n asunnoissa. A:n mukaan kotietsinnät eivät noudattaneet lain määräyksiä tällaisen pakkokeinon käytöstä. Hänen mukaansa kotietsinnät eivät tosiasiallisesti liittyneet häntä koskevaan epäilyyn laittoman maahantulon järjestämisestä, vaan niiden todellinen tarkoitus oli löytää etsintäkuulutettuja tai maassa vailla lupaa oleskelevia, piilotettuja henkilöitä. Mitään paperia, syytä tai asiallisia perusteita etsintöihin ei esitetty. B sai tietää suoritetusta kotietsinnästä naapureiltaan eikä hän pyynnöstään huolimatta ole saanut kotietsintäpöytäkirjaa.

A arvosteli myös poliisin henkilöresurssien käyttöä ja pyysi eduskunnan oikeusasiamiestä tutkimaan, miten hänen poliisia kohtaan aiemmin esittämänsä julkinen kritiikki tai toimintansa pakolaisen auttamiseksi on vaikuttanut hänen kohteluunsa Vaasan poliisissa.

2 SELVITYS

A:lle on hänen kantelussaan esittämänsä pyynnön sekä asiassa saatujen selvitysten ja lausuntojen johdosta lähetetty kirjallinen vastinepyyntö kantelussa ilmoitettuun osoitteeseen 7.4.2009. A ei ole määräajassa eli 29.5.2009 mennessä antanut vastinettaan. A on 4.3.2010 lähettänyt lisäkirjeen, jossa hän on uudelleen pyytänyt mahdollisuutta esittää asiassa vastineensa. Tämän johdosta hänelle on vielä 8.3.2010 lähetetty kopiot saadusta selvityksestä vastinetta varten. A ei ole uuteen määräaikaan 26.3.2010 mennessä tai myöhemminkään antanut asiassa vastinetta.

3

RATKAISU

3.1

Tapahtumatietoja

Saadun selvityksen mukaan A soitti päivällä 30.9.2008 Vaasan poliisilaitoksen ulkomaalaisasioiden tutkijalle tiedustellen sopivaa ajankohtaa tuoda turvapaikanhakijoita poliisilaitokselle. Hän sai tuolloin ohjeen saapua poliisilaitokselle seuraavana päivänä virka-aikaan.

A saapui samana iltana noin kello 21.15 Vaasan poliisiasemalle viiden iältään 7–14-vuotiaan turvapaikkaa hakeneen lapsen kanssa tarkoituksenaan saattaa vireille lapsia koskeva turvapaikkamenettely. A:n mukaan hän esitti poliisille lasten vanhempien 17.7.2008 allekirjoittaman valtakirjan, jonka mukaan hän toimi asiassa lasten avustajana sekä kirjallisen selvityksen, josta ilmenivät lasten henkilötiedot, turvapaikkahakemuksen tausta ja se, ettei hänellä ei ollut osallisuutta perheen maahantuloon.

Saadun selvityksen mukaan lapset vanhempineen olivat saapuneet vanhempiensa kanssa Suomeen [--] kesällä 2008 ja sen jälkeen kahdesti hakeneet turvapaikkaa. Maahanmuuttovirasto oli jättänyt hakemukset tutkimatta ja määrännyt perheen käännytettäväksi takaisin [--], missä perheelle oli myönnetty pakolaisasema vuonna 2007.

Totean jo tässä vaiheessa, että poliisilta saadun selvityksen mukaan lasten vanhempien olinpaikasta ei 30.9.2008 ollut tietoa. Lapset sekä heidän äitinsä yhdessä kuudennen lapsen olivat aiemmin kadonneet [--] vastaanottokeskuksesta. Poliisi oli etsintäkuuluttanut äidin 18.9.2008.

Vaasan poliisiasemalla A otettiin kiinni epäiltynä laittoman maahantulon järjestämisestä kello 22.00. Hänet kuulusteltiin seuraavana päivänä kello 13.00 ja vapautettiin kello 15.30. Vaasan poliisista puhelimitse saadun tiedon mukaan asian tutkinta lopetettiin 6.10.2008 ei rikosta -perusteella.

A:n ollessa kiinni otettuna Vaasan kihlakunnan poliisilaitos esitti aamupäivällä 1.10.2008 virka-apupyynnöt Raaseporin kihlakunnan poliisilaitokselle A:n vanhempien [...] sijainneen asunnon tarkastamiseksi sekä Helsingin kihlakunnan poliisilaitokselle A:n oman sekä tämän tuttavien B:n asuntojen tarkastamiseksi. Virka-apupyynnöt esitettiin selvityksen mukaan A:ta koskevaan rikosepäilyyn liittyen tarkoituksena löytää lasten etsintäkuulutettu äiti.

A:n asunnossa oli kotietsinnän alkaessa paikalla vain hänen vieraskielinen anoppinsa, eikä kantelun mukaan mitään asiallisia perusteita kotietsintään esitetty myöskään kantelijan paikalle saapuneelle vaimolle.

B sai kuulla kotietsinnästä naapureiltaan vasta muutamia päiviä myöhemmin kotiin palatessaan. B kävi poliisiasemalla kyselemässä syitä kotietsintään ja pyysi Helsingin kihlakunnan poliisilaitokselta

kotietsintäpöytäkirjaa 4.11.2008, jolloin ilmeni ettei sellaista ollut tehty. B ei ole saanut muutaakaan kirjallista selvitystä suoritettua kotietsinnästä.

3.2

Poliisin menettely

3.2.1

A:n kiinniotto

Oikeusohjeet

Kiinniottamisen ja pidättämisen edellytyksistä säädetään pakkokeinolain (PKL) 1 luvun 2 ja 3 §:ssä.

PKL 1 luvun 2 §:n mukaan:

Poliisimies saa ottaa kiinni rikoksesta epäillyn, joka on määrätty pidätettäväksi tai vangittavaksi.

Jos pidättämiseen on edellytykset, poliisimies saa ottaa rikoksesta epäillyn kiinni ilman pidättämismääräystäkin, jos pidättämisen toimeenpano voi muuten vaarantua. Poliisimiehen on ilmoitettava kiinniottamisesta viipymättä pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle. Tämän on 24 tunnin kuluessa kiinniottamisesta päätettävä, onko kiinni otettu päästettävä vapaaksi vai pidätettävä. Kiinni otetulle on heti ilmoitettava kiinniottamisen syy.

Pidättämisen edellytyksistä säädetään PKL 1 luvun 3 §:ssä:

Rikoksesta todennäköisin syin epäilty saadaan pidättää:

- 1) jos rikoksesta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin kaksi vuotta vankeutta;
- 2) jos rikoksesta on säädetty lievempi rangaistus kuin kaksi vuotta vankeutta, mutta siitä säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta ja epäillyn henkilökohtaisten olosuhteiden tai muiden seikkojen perusteella on syytä epäillä, että hän:
 - a) lähtee pakoon taikka muuten karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa;
 - b) vaikeuttaa asian selvittämistä hävittämällä, turmelemalla, muuttamalla tai kätkemällä todistusaineistoa taikka vaikuttamalla todistajaan, asianomistajaan, asiantuntijaan tai rikoskumppaniinsa; taikka
 - c) jatkaa rikollista toimintaa;
- 3) jos hän on tuntematon ja kieltäytyy ilmoittamasta nimeään tai osoitettaan taikka antaa siitä ilmeisesti virheellisen tiedon; taikka
- 4) jos hänellä ei ole vakinaista asuntoa Suomessa ja on todennäköistä, että hän poistumalla maasta karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa.

Kun jotakuta on syytä epäillä rikoksesta, hänet saadaan pidättää, vaikka epäilyyn ei ole todennäköisiä syitä, jos pidättämiseen muutoin on 1 momentissa säädetty edellytykset ja epäillyn säilöön ottaminen on odotettavissa olevan lisäselvityksen vuoksi erittäin tärkeää.

Ketään ei saa pidättää, jos se asian laadun taikka rikoksesta epäillyn iän tai muiden henkilökohtaisten olojen vuoksi olisi kohtuutonta.

PKL 7 luvun 1a §:ssa säädetään suhteellisuusperiaatteesta. Sen mukaan

tässä laissa tarkoitettuja pakkokeinoja saadaan käyttää vain, jos pakkokeinon käyttöä voidaan pitää puolustet-

tavana ottaen huomioon tutkittavana olevan rikoksen törkeys, rikoksen selvittämisen tärkeys sekä rikoksesta epäillylle tai muille pakkokeinon käytöstä aiheutuva oikeuksien loukkaus ja muut asiaan vaikuttavat seikat.

Hallituksen esityksessä HE 22/1994 vp todettiin suhteellisuusperiaatteella tarkoitettavan sitä, että tiettyä pakkokeinoja saa käyttää vain, jos sen käytöllä saavutettava etu tai tavoiteltu päämäärä on järkevässä suhteessa pakkokeinon aiheuttamiin haittoihin tai vastakkaisiin etuihin. Edelleen hallituksen esityksessä lausutaan, että pakkokeinon käytön kokonaisuarkinnassa nimenomaista huomiota on kiinnitettävä myös rikoksen vakavuuteen ja siihen yksityiselämän loukkaukseen, joka seuraa pakkokeinon käytöstä.

PKL 1 luvun 4 §:n 1 momentin mukaan pidätetty on päästettävä vapaaksi heti, kun edellytyksiä pidättämiseen ei enää ole ja, jollei häntä vaadita vangittavaksi, viimeistään vangitsemisvaatimuksen tekemistä varten 13 §:ssä säädetyn ajan kuluttua.

Poliisilain 2 §:n 1 momentin mukaan poliisin on toimittava asiallisesti ja puolueettomasti sekä sovinnollisuutta edistäen. Poliisilain 2 §:n 2 momentissa suhteellisuusperiaate käy ilmi siitä, että toimenpiteiden on oltava perusteltuja suhteessa tehtävän tärkeyteen ja kiireellisyyteen sekä tilanteen kokonaisarviointiin vaikuttaviin seikkoihin. Säännöksen 3 momentin mukaan poliisi ei saa puuttua kenenkään oikeuksiin enempää kuin poliisin tehtävän suorittamiseksi on tarpeen.

Vähimmän haitan periaate käy ilmi esitutkintalain 8 §:stä. Sen mukaan esitutkinnassa ei kenenkään oikeuksiin saa puuttua enempää kuin on välttämätöntä esitutkinnan tarkoituksen saavuttamiseksi. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että pakkokeinoja käytettäessä vähimmän haitan periaate sisältää sen, ettei pakkokeinoja myöskään ajallisesti uloteta pidemmälle kuin sen tarkoituksen saavuttaminen välttämättä edellyttää (Helminen–Lehtola–Virolainen: Esitutkinta ja pakkokeinot, 2005, s. 63–64).

Selvitys

Rikoskomisario C kertoo selvityksessään, että A oli aiemmin päivällä 30.9.2008 soittanut Vaasan poliisilaitoksen ulkomaalaisasioiden tutkijalle tiedustellen sopivaa ajankohtaa tuoda turvapaikanhakijoita poliisilaitokselle. Tutkijan kysyessä millä tavalla ihmiset olivat tulleet maahan A oli vastannut "polisen utreder säkert detta". Tutkija oli lisäksi kysynyt, oliko A itse tuonut kyseiset ihmiset maahan. Tähän A oli vastannut samalla tavalla, että poliisi varmaan selvittää. Poliisilaitoksella illalla suoritettuna alustavan puhuttelun aikana esitettyihin lasten maahantuloa ja A:n roolia asiassa koskeviin kysymyksiin tämä oli vastannut edelleen ainoastaan että "poliisi selvittääköön". Lapsilla ei ollut esittää mitään henkilöllisyyttä osoittavia asiakirjoja. Alustavien tutkimusten perusteella poliisin hälytyspartiolle ei ollut selvitettävissä millä tavalla lapset olivat tulleet maahan ja mikä rooli A:lla asiassa oli. Poliisilla olisiten perusteltua syytä epäillä A:ta laittoman maahantulon järjestämisestä ja hänet otettiin kiinni pääallystövastaavana toimineen Kokkolan poliisilaitoksen rikosylikomisario D:n määräyksellä. Esitutkintajatkettiin A:n osalta seuraavana päivänä. Poliisin käytettävissä olevista rekistereistä selvisi, että lapset olivat hakeneet turvapaikkaa Suomesta yhdessä vanhempiansa kanssa kahdesti kesän 2008 aikana. Kävi myös ilmi, että äiti oli kadonnut kuuden lapsensa kanssa [--] vastaanottokeskuksesta ja äidistä oli laadittu etsintäkuulutus. C:n suullisella määräyksellä suoritettiin kolme kotietsintää sen seikan selvittämiseksi, löytyisikö A:n tai hänen lähipiirinsä asunnosta todisteita tai viitteitä lasten maahantuloista. Lisäksi poliisilla oli erittäin päteviä syyt olettaa, että lasten äiti löytyisi näistä paikoista.

Rikosylikomisario D kertoo selvityksessään, että perusteena kiinniotolle olivat olosuhteet; myöhäinen vuorokaudenaika, epäilty kaukana kotiseudultaan, törkeän rikoksen epäily sekä yhteydenpidon rajoituksen osalta esitutkinnan turvaaminen.

Pohjanmaan (ent. Vaasan) poliisilaitoksen poliisipäällikön lausunnon mukaan kantelija otettiin kiinni todennäköisin syin epäiltynä rikoksesta. Todennäköisyysarvioinnin tueksi lausunnossa mainitaan alaikäiset lapset, näiden henkilöllisyys ja asema tutkinnassa sekä kantelijan välinpitämättömyys tapahtumahetkellä.

Länsi-Suomen lääninhallituksen poliisiosaston lausunnossa korostetaan, että Vaasan poliisilaitoksen selvityksistä ei ilmene, että A olisi antanut poliisille kirjallista selostusta turvapaikanhakijoiden henkilöllisyydestä ja hakemuksen taustasta tahi kertonut toimivansa lasten avustajana. Tästä osin kertomuksista välittyy ristiriitainen kuva siitä, minkälaista tietoa poliisilla oli kiinniottohetkellä käytettävissään. Lääninjohdon käsityksen mukaan poliisi on päätenyt käyttämäänsä rikosnimikkeeseen kokonaisharkintansa kautta.

Sisäasiainministeriön poliisiosasto toteaa lausunnossaan, ettei ole selvää, onko kantelija otettu kiinni PKL 1 luvun 1 §:ssä säädetyn jokamiehen kiinniotto-oikeuden vai lain 1 luvun 2.2 §:ssä säädetyn poliisimiehen kiinniotto-oikeuden perusteella, jolloin pidättämisen edellytysten on täyttyvä kiinniottohetkellä. Poliisiosasto pitää Vaasan kihlakunnan poliisilaitoksen ratkaisua epäillä kantelijaa rikoksesta sekä tehtyä kiinniottopäätöstä silloin käytettävissä olleilla tiedoilla perusteltuna. Lausunnon mukaan kiinniottohetkellä pidättämisen edellytykset ovat täyttyneet poliisipäällikön lausunnosta ilmenevillä perusteilla. Lausunnossa korostetaan, että pakkokeinolaissa ei säädetä siitä, millä edellytyksillä kiinniottoa seuraava vapaudenmenetys voi jatkua 24 tuntiin asti.

Kannanotto

Aluksi totean, että pakkokeinojen jälkikäteinen oikeellisuuden arviointi on tehtävä pitäen mielessä, että pakkokeinoista päätettäessä tiedossa olleet seikat ovat saattaneet olla varsin erilaiset kuin asiaa jälkikäteen arvioitaessa. Poliisin toimenpiteiden jälkikäteinen arviointi on tehtävä niiden tietojen valossa, joita poliisilla on toimenpiteestä päätettäessä ollut. Näyttökynnystä koskevat säännökset antavat epätasällisyytensä vuoksi niitä soveltavalle virkamiehelle suhteellisen paljon harkintavaltaa. Käytännön tilanteessa päätökset toimenpiteistä on useinkin tehtävä kiireesti ja melko puutteellisen aineiston perusteella.

Totean myös, että viranomaisien antamissa selvityksissä tapahtumat on kerrottu eräiltä, erityisesti A:n poliisille ennen kiinniottamistaan antamien tietojen osalta toisin kuin kantelussa. Tältä osin A:n väitteet eivät siis saa tukea saadusta selvityksestä eikä niitä voi ottaa arvioinnin lähtökohdaksi.

A:ta epäiltiin laittoman maahantulon järjestämisestä. Rikoslain (RL) 17 luvun 8 §:n 1 momentin mukaan joka

1) tuo tai yrittää tuoda Suomeen tai Suomen kautta muuhun maahan ulkomaalaisen, jolla ei ole maahantuloon vaadittavaa passia, muuta matkustusasiakirjaa, viisumia tai oleskelulupaa,

2) järjestää tai välittää 1 kohdassa tarkoitettulle ulkomaalaiselle kuljetuksen Suomeen tai

3) luovuttaa toiselle väärän tai väärennetyn taikka toiselle henkilölle annetun passin, muun matkustusasiakirjan, viisumin tai oleskeluluvan käytettäväksi maahantulon yhteydessä,

on tuomittava laittoman maahantulon järjestämisestä sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Tässä asiassa on kyse siitä, onko tilanteessa ollut perusteltua epäillä A:ta laittoman maahantulon järjestämisestä ja onko kiinniottolle ollut lailliset perusteet. Edelleen on arvioitava, onko ollut tarpeen

pitää A:ta kiinniotettuna yön yli seuraavaan iltapäivään ja onko poliisi toiminut asiassa korostetun viipymättä asian selvittämiseksi. Kyse on myös siitä, onko asiassa toimittu suhteellisuus- ja kohtuusperiaatteiden mukaisesti.

Esitutkintalain 2 §:n mukaan poliisin on toimitettava esitutkinta, kun sille tehdyn ilmoituksen perusteella tai muutoin on syytä epäillä, että rikos on tehty. Toisaalta, jos jostain tapahtumasta saatavissa olevien tietojen perusteella ei ole syytä epäillä rikosta, ei esitutkintaa saa toimittaa. Syytä epäillä -kynnystä on lain esitöissä (HE 14/1985 s. 16) kuvattu siten, että rikosta on syytä epäillä, kun asioita huolellisesti harkitseva ihminen havaintojensa perusteella päätyy tällaiseen tulokseen. Lain käyttämä sanamuoto jättää esitutkinnan toimittamisesta päättävälle viranomaiselle jossain määrin harkintavaltaa. Esitutkinnan aloittamiskynnystä ei voida esitutkintalain esitöiden mukaan asettaa kovin korkealle harkittaessa, onko esitutkintaan ryhdyttävä. Varmuutta tai suurta todennäköisyyttä rikoksen tekemisestä ei vaadita. Aika, joka kuluisi odoteltaessa epäilyksien vahvistumista, voisi helposti vaarantaa rikoksen selvittämisen.

Saadun selvityksen ja edellä esitetyn perusteella katson, että illalla 30.9.2010 vallinneissa olosuhteissa Vaasan poliisilla oli perusteita epäillä A:n syyllistyneen laittoman maahantulon järjestämiseen. Alaikäisillä turvapaikanhakijoilla ei ollut esittää henkilöllisyyttä osoittavia asiakirjoja, maahantuloon vaadittavaa passia tai muuta matkustusasiakirjaa tai viisumia tai oleskelulupaa. Heiltä tai A:ta ei selvityksen mukaan myöskään saatu tietoja maahantuloreitistä eikä maahantulotavasta tai -ajasta. Tilanteen kokonaisarviointin perusteella edellä esitetty on herättänyt poliisissa perusteltuja epäilyjä siitä, että alaikäiset turvapaikanhakijat ovat vasta saapuneet Suomeen siten, että heidän maahantulonsa on ollut laittomasti järjestettyä.

A:n kiinniottamisesta laaditun ilmoituksen (ns. KIP-ilmoitus) mukaan A:ta on epäilty laittoman maahantulon järjestämisestä ja hänet on otettu kiinni, koska on ollut syytä epäillä, että hän lähtee pakoon tai muuten karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa tai vaikeuttaa asian selvittämistä.

Totean, että pidättämisen (ja kiinniottamisen) tutkittavan rikoksen seuraamuksen ankaruudesta riippuvat edellytykset ovat asiassa täyttyneet. Kysymys on ollut epäily laittoman maahantulon järjestämisestä, josta rangaistusseuraamuksena rikoslain 17 luvun 8 §:n mukaan on sakkoa tai vankeutta vähintään kahdeksi vuodeksi.

Katson kuitenkin, että asiassa ei ole esitetty vakuuttavia perusteita sille, että olisi ollut todennäköisiä syitä epäillä häntä laittoman maahantulon järjestämisestä. Kiinniotto on joka tapauksessa ollut mahdollista myös "syytä epäillä"-perusteella, jos kiinniotto on odotettavissa olevan lisäselvityksen vuoksi erittäin tärkeää. Pidän riittävänä kiinnittää kiinniottopäätöksen tehneen rikosylikomisario D:n huomiota edellä esittämiini näkökohtiin.

Pidättämisellä ja kiinniottamisella on näiden yleisten edellytysten lisäksi oltava ns. erityiset edellytykset. Tässä tapauksessa kiinniottamisen erityisiksi edellytyksiksi on kiinniottamisen kirjaamislomakkeeseen merkitty, että on ollut syytä epäillä, että epäilty lähtee pakoon tai muuten karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa tai vaikeuttaa asian selvittämistä.

Poliisin antaman selvityksen ja tilanteen kokonaisarviointin perusteella pidän kiinniottamisen perustelua asian selvittämisen vaikeuttamisella hyväksyttävänä. Sen sijaan kiinniottamisen perusteeksi kirjatusta paon vaarasta totean seuraavaa.

Paon vaaraa arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota epäillyn henkilökohtaisiin olosuhteisiin. Oikeuskirjallisuudessa on tässä arvioinnissa huomioon otettavina seikkoina pidetty sitä, onko epäillyllä vakain asunto ja työpaikka, hänen perhesuhteitaan ja muuta sosiaalista sidonnaisuuttaan sekä hänen aikaisempaa käyttäytymistään. Paon vaaran on katsottu selvästi olevan olemassa silloin, kun epäilty on tavattu pakosalta, yrittänyt paeta, ilmaissut pakoaikeensa tai tehnyt pakovalmisteluja. Esitutinnan ja oikeudenkäynnin välttäminen saattaa ilmetä sillä tavoin, että asianomainen ilman hyväksyttävää syytä jää saapumatta esitutkintaan tai oikeudenkäyntitilaisuuteen (Halijoki, Defensor Legis 2/2001, s. 221).

Saamissani selvityksissä ei ole tarkemmin yksilöity, miten paon vaaran olemassaolo on A:n kohdalla todettu. Tästä syystä pidän hyvin kyseenalaisena, onko tilanteessa ollut todennäköinen paon vaara lain tarkoittamin tavoin. Erityisen edellytyksen olemassaoloa pitäisi voida myös jotenkin konkreettisesti perustella. Esimerkiksi pelkkä rikoksesta epäillyn vastahakoinen tai välinpitämätön asenne esitutkintaan ei käsitykseni mukaan ole vielä osoitus siitä, että hän lain tarkoittamin tavoin välttelisi esitutkintaa tai oikeudenkäyntiä taikka mahdollisen rangaistuksen täytäntöönpanoa.

Kun tilanteessa oli kuitenkin saatu selvitys huomioon ottaen PKL:n mukaiset edellytykset kiinniottamiselle ja pidättämiseksi selvittämisen vaikeuttamisen perusteella, minulla ei ole tältä osin ole asiassa aihetta muihin toimenpiteisiin kuin kiinnitän kiinniottopäätöksen tehneen rikosylikomisario D:n huomiota kiinnioton (ja pidättämisen) erityisten edellytysten huolelliseen arviointiin.

Arvioitaessa sitä, onko A:ta asian selvittämisen vuoksi ollut syytä pitää kiinniotettuna seuraavaan iltapäivään viittaa apulaisoikeusasiamies Jukka Lindstedtin 28.11.2007 tekemään päätökseen dnro 1836/2/07 (sen kohdassa 2.3.6.1.5) jossa hän päätyi siihen tulkintaan, että jos epäillyn kiinniotto jatkuu yli 12 tunnin, on pidättämisen edellytysten oltava käsillä, vaikka varsinainen pidättämispäätös voidaankin tehdä myöhemmin, kuitenkin enintään 24 tunnin kuluessa kiinniotosta. Tarkempien perustelujen osalta edelleen viittaa tuossa päätöksessä esitettyyn ja totean tässä vain, että katson tämän tulkinnan olevan lainsäätäjän tarkoitusta parhaiten toteuttava ja myös perusoikeuksien toteutumisen kannalta perustelluin.

Tässä tapauksessa A on saapunut poliisiasemalle myöhäiseen ilta-aikaan ja saadun selvityksen mukaan suhtautunut varsin välinpitämättömästi poliisin yrityksiin selvittää asiaa. Poliisi on seuraavana päivänä suorittanut esitutkintatoimenpiteitä ja kuulustellut A:n, minkä jälkeen A on vapautettu.

Kannanottonani totean, että yksilön oikeusasemaan vaikuttavien pakkokeinojen käytössä on käsitykseni mukaan viime kädessä aina kysymys oikeusturvaintressin ja selvittämisentressin välisestä punninnasta. Yksinkertaistaen voidaan todeta, että mitä suurempi selvittämisentressi on, sitä perustellumpaa on näytöllisessä rajatapauksessa käyttää pakkokeinoja. Laittoman maahantulon järjestäminen on siinä määrin vakava rikos, että sen selvittämisentressi ja muut edellä esitetyt seikat huomioon ottaen katson, ettei minulla tältä osin ole aihetta toimenpiteisiin kohtuus- ja suhteellisuusperiaatteiden huomioiden.

3.2.2

Takavarikko ja henkilöntarkastus

Oikeusohjeet

PKL 4 luvun 1 §:n perusteella esine voidaan takavarikoida, jos on syytä olettaa, että se voi olla todisteena rikosasiassa. PKL 4 luvun 11 §:n mukaan takavarikko on kumottava niin pian kuin se ei ole enää tarpeen. PKL 4 luvun 9 § mukaan takavarikosta on laadittava pöytäkirja.

PKL 5 luvun 9 §:n mukaan henkilöön kohdistuva etsintä voi olla *henkilöntarkastus* sen tutkimiseksi, mitä tarkastettavalla on vaatteissaan tai muutoin yllään, taikka *henkilönkatsastus*, joka käsittää katsastettavan ruumiin tarkastamisen, verinäytteen ottamisen tai muun ruumiiseen kohdistuvan tutkimuksen.

Henkilöntarkastuksen edellytyksistä säädetään PKL 5 luvun 10 §:ssä, jonka mukaan mm. sille, jota on syytä epäillä rikoksesta, josta säädetty ankaran rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta saadaan tehdä henkilöntarkastus takavarikoitavan taikka väliaikaiseen hukkaamiskieltoon tai vaakuustakavarikkoon pantavan esineen tai omaisuuden löytämiseksi tai muutoin sellaisen seikan tutkimiseksi, jolla voi olla merkitystä rikoksen selvittämisessä.

Poliisilain 22 §:n 1 momentin mukaan poliisimiehellä on oikeus kiinniottamisen, pidättämisen, vangitsemisen, säilöön ottamisen ja henkilökohtaiseen vapauteen kohdistuvan virka-aputoimen yhteydessä tarkastaa henkilö ja hänen mukanaan olevat tavarat sen varmistamiseksi, ettei tällä ole hallussaan esineitä tai aineita, joilla hän voi vaarantaa säilyttämisen taikka aiheuttaa vaaraa itselleen tai muille.

Kannanotto

Asiassa laaditusta takavarikkopöytäkirjasta ilmenee, että A:lta on 1.10.2008 takavarikoitu puhelin. Asiakirjasalkun takavarikoimisesta ei käytettävissä olevan selvityksen perusteella ole näyttöä, kun saatu selvitys ja kantelussa esitetty ovat ristiriidassa, enkä siltä osin katso aiheelliseksi lausua asiassa enempää.

Katson, että poliisi ei ole ylittänyt harkintavaltaansa arvioidessaan, että A:n matkapuhelin on voinut sisältää tietoja, jotka olisivat todisteita kyseisessä rikosasiassa. Puhelin on siten voitu takavarikoida. Pöytäkirjan mukaan matkapuhelin on palautettu A:lle 6.10.2008 eli takavarikko on kestänyt noin viikon. Mielestäni ei ole aihetta epäillä, että takavarikko olisi sinänsä kestänyt tarpeettoman pitkään. Myöskään takavarikon toimittamistavassa tai pöytäkirjan laatimisessa ei käsitykseni mukaan ole huomautettavaa.

Henkilöntarkastuksesta totean, että kyseessä on ollut laittoman maahantulon järjestämistä koskeva rikosepäily. Kun kyseisestä rikoksesta voidaan tuomita rikoslain 17 luvun §:n nojalla enintään kahden vuoden vankeusrangaistukseen, on henkilöntarkastuksen suorittamiseen oikeuttava, rikoksen rangaistuksesta riippuva edellytys siten täytynyt. Muutoinkaan poliisin toiminta ei tältä osin saadun selvityksen perusteella anna aihetta arvostelulle.

3.2.3

Yhteydenoton avustajaan epääminen

A:lta on rikosylikomisario D:n päätöksellä illalla 30.9.2008 tutkinnallisista syistä evätty oikeus soittaa asianajajalleen. Selvityksen mukaan hänelle on annettu mahdollisuus ottaa yhteyttä avustajaansa seuraavana aamuna.

Oikeusohjeet

Esitutkintalain 10 §:n mukaan asianosaisella on oikeus käyttää esitutkinnassa avustajaa. Rikoksesta epäillylle, joka on otettu kiinni, pidätetty tai vangittu, on viipymättä ilmoitettava hänen oikeudestaan käyttää avustajaa. Lainkohdan 3 momentin mukaan rikoksesta epäillyllä on oikeus pitää yhteyttä

avustajaansa tapaamalla, kirjeitse ja puhelimitse siten kuin tutkintavankeuslaissa ja poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetussa laissa tarkemmin säädetään.

PKL 1 luvun 18 b §:n 2 momentin mukaan yhteydenpitoa tutkintavankeuslain 8 luvun 4 §:ssä tarkoitettua asiamiehen kanssa ei saa rajoittaa. Lainkohdan 5 momentin mukaan mitä 1–4 momentissa säädetään tutkintavangin yhteydenpidon rajoittamisesta, sovelletaan vastaavasti pidätetyn ja kiinni otetun yhteydenpidon rajoittamiseen.

Esitutkintalain 45 §:ssä säädetään asianosaisen avustajasta esitutkinnassa. Lainkohdan 3 momentissa todetaan, että avustajan kelpoisuuden ratkaisee tutkinnanjohtaja.

Selvitys

Länsi-Suomen lääninhallituksen poliisiosaston lausunnossa todetaan oikeuden avustajan käyttöön olevan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin tärkeimpiä periaatteita, mistä kaikkiin tämän oikeuden rajoituksiin tulee suhtautua varovasti.

Sisäasiainministeriön poliisiosaston lausunnon mukaan rikosylikomisario D:n kieltä rajoittaa kantelijan yhteydenpitoa avustajaansa on ollut vailla käytännön merkitystä, koska joka tapauksessa tutkinnanjohtajan olisi tullut esitutkintalain 45 § 3 momentin mukaan ensin ratkaista avustajan kelpoisuus. Ottaen huomioon, ettei kantelijaan kohdistettu kello 22.00 tapahtuneen kiinnioton jälkeen esitutkintatoimenpiteitä ennen seuraavaa aamua, poliisiosasto pitää hyväksyttävänä ja riittävänä, että kantelija on voinut olla yhteydessä avustajaansa vasta seuraavana päivänä ennen esitutkintatoimenpiteiden alkamista, eikä kantelijan oikeusturva ole vaarantunut.

Kannanotto

Rikoksesta epäillyn oikeus olla yhteydessä avustajaansa on hänen oikeusturvansa kannalta perustavaa laatua oleva oikeus ja sillä on tärkeä merkitys oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kannalta. Tässä asiassa tulee ratkaista se, miten esitutkintalain 10 §:n 3 momentin mukainen rikosepäily vuoksi kiinniotetun oikeus olla puhelimitse yhteydessä avustajaansa ja toisaalta esitutkintalain 45 §:n 3 momentin mukainen tutkinnanjohtajan oikeus ratkaista avustajan kelpoisuus suhtautuvat toisiinsa.

Esitutkintalain 45 §:n 1 ja 2 momentissa on säädetty esitutkinnassa asianosaisena olevan avustajan kelpoisuusehdoista. Ehdot osoittavat, että kuka tahansa ei voi toimia mainitussa tehtävässä. Jotta toteutuisi lainsäätäjän tarkoitus siitä, että avustajana toimisi vain kelpoisuusehdot täyttävä henkilö, on mielestäni tutkinnanjohtajalla oikeus ja velvollisuus kontrolloida avustajan kelpoisuutta. Asian luonne mielestäni vaatii, että ennen esitutkintalain 10 §:n 3 momentin mukaista yhteydenottoa tutkinnanjohtajalla tulee olla mahdollisuus arvioida avustajaksi aiottua henkilöä.

Tutkinnanjohtajana asiassa on toiminut rikoskomisario C. Saadusta selvityksestä ei ilmene, onko hänelle tosiasiallisesti varattu tilaisuus ratkaista avustajan kelpoisuus ennen virka-ajan alkamista. Yleisesti totean, että yhteydenotto avustajaan saattaa olla myöhään illalla jo käytännön syistä varsin vaikeaa.

Edellä esitetty huomioon ottaen katson, ettei rikosylikomisario D näissä olosuhteissa menetellytään vastaisesti estäessään A:n puhelimitse tapahtuvan yhteydenoton kerrotuissa olosuhteissa.

Korostan kuitenkin yleisellä tasolla, että rikoksesta epäillylle vapaudenmenetyksen kohteena olevalle on tärkeää, että tieto hänen vapaudenmenetyksestään välittyy hänen avustajalleen hänen niin tahto-

essaan. Epäilyllä on oikeus käyttää (kelpoisuusehdot täyttävää) avustajaa heti, kun esitutkinta on alkanut (esimerkiksi kiinniotolla). Lainmukaista ei ole se, että avustajan käyttö sallitaan vasta, kun esitutkinnassa aloitetaan kuulustelut.

3.2.4

Alaikäisten turvapaikanhakijoiden kohtelu

Saadun selvityksen mukaan alaikäiset turvapaikanhakijat on alustavasti puhuteltu sekä haasteltu tulkikeskuksen suomalaisen tulkin avulla puhelimitse illalla 30.9.2008. Tulkki on kertonut lapsille tulevista toimenpiteistä. Lapsilta on otettu sormenjäljet, heille on suoritettu henkilöntarkastus henkilöllisyyttä osoittavan asiakirjan löytymiseksi ja heidän matkatavaransa on tarkastettu matkareitin ja maahantulon selvittämiseksi. Lapset on toimitettu [--] vastaanottokeskukseen ja poliisi on kuullut heidät turvapaikkatutkinnassa 3. ja 5.11.2008.

Oikeusohjeet

Ulkomaalaislain 8 § mukaan hallintoasian vireillepanossa ja käsittelyssä asianosainen saa käyttää avustajaa. Mainitun lain 94 §:n mukaan turvapaikkamenettelyssä käsitellään Suomen rajalla tai alueella viranomaiselle esitetty hakemus, jonka perusteena on tarve saada kansainvälistä suojelua. Lain 97 §:n mukaan kansainvälisen suojelun perusteella oleskelulupaa hakevan ulkomaalaisen henkilöllisyyden, matkareitin ja maahantulon selvittää poliisi tai rajavartiolaitos turvapaikkatutkinnassa.

Ulkomaalaislain 131 § säädetään henkilötuntomerkkien ottamisesta. Lainkohdan mukaan poliisi tai rajatarkastusviranomainen saa tunnistamista ja rekisteröintiä varten ottaa sormenjäljet, valokuvan sekä muut henkilötuntomerkit mm. ulkomaalaisesta, joka on hakenut turvapaikkaa tai oleskelulupaa suojelun tarpeen taikka tilapäisen suojelun perusteella tai jonka henkilöllisyys on epäselvä. Lain 132 § mukaan poliisi tai rajatarkastusviranomainen voi suorittaa henkilöntarkastuksen ulkomaalaisen hallussa olevan asiakirjan haltuun ottamiseksi.

Lain maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 5 luvussa säädetään vailla huoltajaa saapuneen lapsen edustamisesta. Lain 26 §:n mukaan mm. turvapaikkaa hakevalle lapselle, joka on Suomessa vailla huoltajaa tai muuta laillista edustajaa, voidaan määrätä edustaja. Lain 28 § mukaan hakemuksen edustajan määrittämisestä voi tehdä se vastaanottokeskus, jonka asukkaaksi alaikäinen on merkitty, taikka alaikäisen oleskelukunnan sosiaalihuoltolain 6 §:n 1 momentissa tarkoitettu toimielin. Ennen edustajaa koskevan hakemuksen tekemistä on lapselle, sikäli kuin se on lapsen ikään ja kehitystasoon nähden mahdollista, varattava tilaisuus selvittää omat toivomuksensa ja mielipiteensä.

Selvitys

Länsi-Suomen lääninhallituksen poliisiosaston lausunnon mukaan poliisin illalla 30.9.2008 tekemään lasten alustavaa haastattelua ei voitane pitää ulkomaalaislain 8 §:ssä tarkoitettuna hallintoasian vireillepanona. Toisaalla lausunnossa on todettu, ettei A kertonut poliiseille toimivansa lasten avustajana.

Sisäasiainministeriön poliisiosaston lausunnossa todetaan, ettei lapsilta turvapaikanhakijoina oleväty oikeutta avustajaan. Lausunnossa mukaan uuden avustajan järjestäminen lapsille varsin myöhäiseen ilta-aikaan olisi, ottaen huomioon suoritettujen toimenpiteiden laatu, ollut tarpeetonta ja erityisesti lasten edun vastaista, koska se olisi viivästyttänyt heidän siirtymistään vastaanottokeskuk-

seen, jossa heillä oli mahdollisuus saada ravintoa ja lepoa. Lausunnon mukaan lapsilta ei ole otettu kantelussa mainittuja nukkeja eikä heidän tavaroihinsa ole kohdistettu pakkokeinoja.

Kannanotto

Selvityksistä ja lausunnoista saatu selvityksestä ei ilmene, että poliisi olisi takavarikoinut lasten omaisuutta tai muutoinkaan toiminut kantelussa kerrotusti "ala-arvoisella" tavalla lapsia kohtaan. Pelkästään A:n kantelukertomuksen perusteella ei ole voida pitää selvitettyinä poliisimiesten käyttäytyneen moitittavalla tai lainvastaisella tavalla. Poliisin selvityksen mukaan A ei missään vaiheessa myöskään kertonut poliisille toimivansa lasten avustajana asiassa. Tapahtumien kulusta on tältä osin saatu ristiriitaista tietoa eikä asiaan nähdäkseni ole saatavissa asiaan vaikuttavaa lisäselvitystä.

Edellä esitetyn perusteella minulla ei ole aihetta toimenpiteisiin tältä osin. Totean vielä, että YK:n lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen 3 artiklan mukaan kaikissa julkisen ja yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuimen, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelinten toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Vallinneessa tilanteessa myöhään illalla lasten etua lienee parhaiten palvellut mahdollisimman pikainen siirtyminen [--] vastaanottokeskukseen, jossa he ovat saaneet asianmukaista huolenpitoa.

3.2.5

Kotietsinnät

Rikoskomisario C:n selvityksessä todetaan, että hänen suullisella määräyksellään suoritettiin A:n ollessa kiinniotettuna kotietsintä A:n kotona ja tämän tuttavien B:n asunnossa Helsingissä sekä [--] A:n vanhempien asunnossa. Selvityksen mukaan kotietsinnät tehtiin sen seikan selvittämiseksi, löytyisikö asunnoista todisteita tai viitteitä lasten maahantulosta. Lisäksi poliisilla oli erittäin pätevät syyt olettaa lasten etsintäkuulutetun äidin oleskelevan näissä paikoissa.

Helsingin poliisilaitoksen tutkintailmoituksen mukaan Vaasan poliisi on pyytänyt virka-apuna tarkistamaan A:n asunnon mahdollisesti maassa luvottomasti olevien henkilöiden vuoksi (lasten vanhemmat ja sisarus). Kotietsinnän on määrännyt ja vahvistanut rikoskomisario E ja tästä kotietsinnästä on laadittu kotietsintäpöytäkirja. Pöytäkirjassa etsinnän perusteluna on ollut PKL 5:2 § mukainen kiinniotettavan ym. henkilön tavoittaminen. Pöytäkirjan mukaan etsinnän tarkoitus on esitetty suullisesti. Pöytäkirja on lähetetty A:lle 2.10.2008.

Käytössäni on ollut myös Raaseporin poliisin tutkintailmoitus koskien virka-apua Vaasan poliisille. Ilmoitukseen on kirjattu tehtävän tarkoituksiksi etsiä naista ja lasta A:n vanhempien osoitteesta [--]. Toimenpide on suoritettu ja siitä ilmoitettu Vaasan poliisille samana päivänä. Toimenpiteestä ei ole laadittu kotietsintäpöytäkirjaa.

B:n asuntoon Helsingissä suoritettuna kotietsinnän on määrännyt komisario F Vaasan poliisin virka-apupyynnön johdosta. Kotietsinnästä ei ole laadittu pöytäkirjaa ja B on saanut tietää kotietsinnästä naapureiltaan. C:n selvityksen mukaan B:n kotiin tehtiin kotietsintä, koska hänen nimensä oli esiintynyt aikaisemmassa rikostutkimuksessa, jossa A oli epäiltyä laittomaan maahantulon järjestämisestä.

Oikeusohjeet

PKL 5 luvun 1 §:n 1 momentin nojalla, jos on syytä epäillä, että on tehty rikos, josta säädetty ankaran rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta saadaan rakennuksessa, huoneessa taikka sulje-

tussa säilytyspaikassa tai suljetussa kulkuneuvossa, joka on sen hallinnassa, jota on syytä epäillä rikoksesta, toimittaa kotietsintä takavarikoitavan tai väliaikaiseen hukkaamiskieltoon tai vakuustakavarikkoon pantavan esineen tai omaisuuden löytämiseksi taikka muutoin sellaisen seikan tutkimiseksi, jolla voi olla merkitystä rikoksen selvittämisessä.

PKL 5 luvun 2 §:n mukaan edellä 1 §:n 1 momentissa mainitussa etsittävän hallinnassa olevassa paikassa saadaan toimittaa kotietsintä kiinni otettavan, pidätettävän tai vangittavan, tuomioistuimeen tuotavan taikka sinne rikosasiassa haastettavan vastaajan taikka henkilönkatsastukseen toimitettavan tavoittamiseksi. 2 momentin mukaan muualla kuin etsittävän henkilön hallinnassa olevassa paikassa saadaan kotietsintä toimittaa vain, jos etsittävän henkilön erittäin pätevin perusteiden voidaan olettaa oleskelevan siellä.

PKL 5 luvun 3 §:n mukaan kotietsinnästä päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies.

PKL 5 luvun 5 §:n 1 momentin mukaan kotietsintää aloitettaessa on kirjallinen etsintämääräys esitettävä paikalla olevalle, 4 §:n 2 momentissa tarkoitetulle henkilölle. Jollei kirjallista määräystä ole, etsinnän tarkoitus on suullisesti esitettävä.

PKL 5 luvun 7 § mukaan toimitusmiehen on pidettävä kotietsinnästä pöytäkirjaa. Kotietsinnästä on pyynnöstä annettava todistus sille, jonka luona etsintä on toimitettu.

Poliisilain 12 §:n mukaan poliisimiehellä on oikeus ottaa kiinni etsintäkuulutettu, joka toimivaltaisen viranomaisen antaman kuulutuksen mukaan on vangittava tai otettava säilöön. Poliisilain 13 §:n 1 momentin mukaan poliisimiehellä on oikeus päällystään kuuluvani poliisimiehen määräyksestä toimittaa kuulusteluun noudettavan henkilön tavoittamiseksi etsintä hänen luonaan taikka muussa rakennuksessa, huoneessa tai kulkuneuvossa, jossa erittäin painavin perusteiden hänen voidaan olettaa oleskelevan.

Selvitykset ja lausunnot

Helsingin poliisilaitoksen vanhemman rikoskonstaapelin selvityksen mukaan hän meni edellä mainitun virka-apupyynnön johdosta ja rikoskomisario E:n määräyksestä tarkastamaan toisen poliisin kanssa A:n asuntoa. Oven avasi A:n suomea osaamaton anoppi, joka soitti välittömästi tyttärelleen. Vanhempi rikoskonstaapeli kertoi sekä puhelimesta sekä A:n myöhemmin tultua paikalle uudestaan suullisesti kotietsinnän tarkoituksen.

Helsingin poliisilaitoksen rikoskomisario E:n selvityksen mukaan Vaasan poliisilta puhelimitse tulleen virka-apupyynnön ja selvityksen perusteella oli todennäköistä, että asunnossa oleskeli sillä hetkellä ainakin kiinniotettavaksi määrätty, turvapaikkaa hakeneiden lasten äiti. Vaasan poliisin virka-apupyynnöstä laadittiin ilmoitus poliisiasiain tietojärjestelmään sekä samaan yhteyteen E:n määräystä kotietsinnästä PKL 5:7 § mukainen pöytäkirja, joka lähetettiin A:lle tiedoksi 2.10.2008.

B:n asuntoon Vaasan kihlakunnan poliisilaitoksen pyynnöstä suoritettujen kotietsinnän osalta päätöksen teki komisario F, jonka selvityksen mukaan Vaasan poliisin antamien tietojen perusteella ei ollut epäiltävissä seikkoja, joiden perusteella virka-apua ei olisi tullut antaa. F:n käsityksen mukaan Vaasan poliisi on ollut tapauksen "omistava" viranomainen, jolle myös pöytäkirjan laatiminen ensisijaisesti kuuluu. Tietojen kirjaamisesta poliisiasiain tietojärjestelmään annetun ohjeen SM-2004-0258/Ri-2 mukaan pakkokeinokirjaukset tehdään suoraan siihen rikosilmoitukseen, jonka esitutkintaan pakko-

keino liittyy. F muistaa huolehtineensa siitä, että suoritusta kotietsinnästä ja sen lopputuloksesta on ilmoitettu Vaasaan.

Helsingin poliisilaitos toteaa annetussa selvityksessä ja lausunnossa, että virka-avun pyytäjä vastaa siitä, että pyydetyille toimenpiteille on lailliset edellytykset. Virka-avun antaja puolestaan vastaa siitä, että toimenpiteet suoritetaan lainmukaisesti. Poliisilaitoksen mukaan kotietsinnöille on ollut lailliset edellytykset. Ne on suoritettu PKL 5:2 § nojalla tarkoituksena tavoittaa etsintäkuulutettu henkilö. Kotietsinnät on suoritettu säännösten mukaisesti. B:n asuntoon kohdistettu kotietsintä on myös toimitettu säännösten mukaisesti lukuun ottamatta sitä, että siitä ole laadittu pöytäkirjaa. Poliisilaitoksen mukaan F:n käsityksestä poiketen pakkokeinot on mahdollista kirjata myös vieraitten poliisiyksiköiden rikosilmoitukseen ja F:n olisi pakkokeinosta päättäneenä virkamiehenä tullut joko sopia Vaasan poliisin kanssa pöytäkirjan laatimisesta tai huolehtia siitä, että kotietsinnän suorittaneet poliisit olisivat sen tehneet.

Pohjanmaan (ent. Vaasan) poliisilaitoksen poliisipäällikön lausunnon mukaan kotietsinnästä ilmoitettiin A:lle seuraavana päivänä suullisesti. Lausunnossa todetaan, että virka-apua pyytävä viranomaisena vastaa toimen laillisuudesta. Lausunnon mukaan rikoskomisario C:tä on huomautettu poliisipäällikön velvollisuudesta laatia tarkat merkinnät pöytäkirjaan pakkokeinojen perusteista ja pöytäkirjan laatimisesta ja toimittamisesta asianomaiselle taholle.

Länsi-Suomen lääninhallituksen poliisiosaston lausunnossa katsotaan, ettei PKL 5:7 § määräyksiä kotietsintäpöytäkirjan pitämisestä ole noudatettu A:n vanhempien [--] sijaitsevan ja B:n Helsingissä sijaitsevan asunnon osalta. B:n asunnossa tehdyn kotietsinnän osalta on lisäksi menetelty PKL 5:4 §:n 2 momentin vastaisesti. Poliisin lääninjohto toteaa tutkinnanjohtajan velvollisuutena olevan valvoa, että esitutkinta tulee suoritetuksi oikein ja viittaa poliisipäällikön antamaan huomautukseen.

Etelä-Suomen lääninhallituksen poliisiosaston näkemyksen Raaseporin kihlakunnan poliisilaitoksen partio on ollut suorittamassa alustaviin toimenpiteisiin kuuluvia kenttätiedusteluja. Poliisipartio on nimenomaan pyydetty sisään asuntoon A:n vanhempien asuntoon, mikä läänin poliisijohdon mukaan poistaa tilanteesta kaiken potentiaalisenkin oikeudettomuuden.

3.2.5.1 A:n koti

Edellytykset

PKL:n kotietsintää koskevassa säännöksessä kotietsinnän edellytykseksi on asetettu riittävä epäily kotietsintäkynnyksen ylittävästä rikoksesta ja se, että etsintä tehdään esimerkiksi takavarikoitavan esineen tai omaisuuden löytämiseksi tai muutoin sellaisen seikan selvittämiseksi, jolla voi olla merkitystä rikoksen selvittämiseksi. Rikoksesta epäillyn ("syytä epäillä") luona kotietsintä voidaan toimittaa, vaikka ei olekaan kovin korkeaa todennäköisyyttä etsinnän tuloksellisuudesta (ks. Helminen – Lehtola – Virolainen: Esitutkinta ja pakkokeinot, 2005, s. 666). Käsitykseni mukaan selvittävän rikoksen tulee joka tapauksessa olla sellainen, että etsinnän voidaan odottaa olevan hyödyllinen laissa mainittujen tavoitteiden kannalta juuri epäillyn rikoksen selvittämiseksi.

Tässä tapauksessa kotietsintä on toimitettu rikoksesta epäillyn A:n hallinnassa olevassa asunnossa. Näin ollen ei ole tarvittu erityisen painavia perusteita kotietsinnän toimittamiseen. Kotietsinnän tutkitavan rikoksen rangaistusmaksimista riippuvat edellytykset ovat asiassa täyttyneet laittoman maa-

hantulon järjestämistä kokevan rikoksen rangaistusmaksimin ollessa kaksi vuotta. Näin olen en katso poliisin menettelleen tämän kotietsinnän toimittamisen edellytyksiä arvioitaessa lainvastaisesti.

Kotietsintämenettely

Kotietsinnän alkaessa A:n asunnossa oli hänen anoppinsa, joka oli soittanut paikalle A:n vaimon. Näin olen paikalla on ollut hänen talonväkeensä kuuluva henkilö.

Saadun selvityksen mukaan kotietsinnässä on A:n vaimolle esitetty suullinen kotietsintämääräys. Lailisuusvalvontakäytännössä ja oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin katsottu, että kirjallinen etsintämääräys on pääsääntö, josta voidaan poiketa vain silloin, kun kotietsinnästä päättävä virkamies itse suorittaa kotietsinnän, tai sellaisissa kiireellisissä tapauksissa, joissa kiireellisen määräyksen hankkiminen ei ole mahdollista. Käytettävissäni olevassa selvityksessä ei ole esitetty perusteita sille, ettei kirjallista etsintämääräystä ole laadittu. Tämän johdosta katson aiheelliseksi kiinnittää tutkinnanjohtaja C:n sekä kotietsintämääräyksen virka-apupyynnön johdosta antaneen rikoskomisario E:n huomiota edellä todettuun kirjallisen etsintämääräyksen pääsääntöisyyteen.

Kotietsintäpöytäkirjan laatimisen tai kotietsinnästä A:lle ilmoittamisen osalta ei ole tullut esiin moitittavaa menettelyä.

3.2.5.2

B:n koti

Aluksi totean, ettei kanteluasiakirjoista ilmene, että kantelijalla olisi valtuutta edustaa B:tä tai vanhempiaan asiassa. Olen kuitenkin tutkinut asian heidänkin osaltaan. Perustelen ratkaisuni seuraavasti.

Jokaisella on oikeusasiamiehestä annetun lain 2 §:n 1 momentin mukaan oikeus kannella oikeusasiamiehelle ja oikeusasiamiehellä vastaavasti lain 3 §:n 1 momentin mukaan velvollisuus tutkia kantelu, jos sen kohteena oleva asia kuuluu hänen laillisuusvalvontaansa ja on aihetta epäillä lainvastaista menettelyä tai velvollisuuden laiminlyöntiä. Näkemykseni on, ettei asian tutkiminen vaaranna A:n vanhempien tai B:n yksityiselämän suojaa tai itsemääräämisoikeutta.

Edellytykset

Saadun selvityksen mukaan B:tä ei epäilty rikoksesta. Kotietsintä hänen asunnossaan tehtiin sen seikan selvittämiseksi, löytyisikö asunnoista todisteita tai viitteitä lasten maahantulosta ja lasten etsintäkuulutetun äidin löytämiseksi. Etsintä kohdistettiin B:n asuntoon siksi, että hänen nimensä "oli tullut esiin" aiemmassa rikostutkinnassa, jossa A:ta oli epäilty laittoman maahantulon järjestämisestä.

PKL 5 luvun 1 §:n 2 momentin mukaan paikassa, joka ei ole sen hallinnassa, jota on syytä epäillä rikoksesta, saadaan kotietsintä toimittaa vain, kun rikos on tehty siellä tai epäilty on siellä otettu kiinni taikka muuten voidaan erittäin pätevin perustein olettaa, että etsinnällä löydetään takavarikoitava tai väliaikaiseen hukkaamiskieltoon tai vakuustakavarikkoon pantava esine tai omaisuus taikka muutoin saadaan selvitystä rikoksesta.

Kuten aiemmin olen todennut, poliisin toimivaltuuksien käytön ja niiden edellytysten arviointi on tehtävä päätöksentekohetkellä tiedossa olleiden seikkojen valossa. Sillä, että joku seikka toimenpiteen suorittamisen jälkeen osoittautuu toiseksi kuin alkujaan oletettiin, ei ole ratkaisevaa merkitystä käytön oikeutusta arvioitaessa. Siten tässä tapauksessa se, että etsittyä henkilöä ei löytynyt B:n tai kanteli-

jan vanhempien asunnolta, eisinänsä osoita toimivaltuuksien käytön edellytyksien puuttumista asiaa jälkikäteen tarkasteltaessa. Tulokseton kotietsintä ei itsessään tarkoita myöskään perustuslain 10 §:ssä turvatun kotirauhan tai yksityiselämän kiellettyä loukkausta.

PKL 5 luvun 1 § 2 momentista ja PKL 13 §:n 1 momentista ilmenevä "erittäin pätevät perusteet" tarkoittaa varsin vahvaa selvitystä sen seikan puolesta, että kohteesta saataisiin selvitystä rikoksesta tai etsittävä henkilö löytyisi. Ilmaisuu kuuluu esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännössä käytetyssä todennäköisyysporrastuksessa suurinta todennäköisyyttä vaativiin pakkokeinon käytön edellytyksiin. Nähdäkseni laissa on kysymyksessä olevalle toimenpiteelle säädetty tiukat edellytykset muun muassa sen vuoksi, että toimenpide kohdistuu sellaisen henkilön asuntoon, jolla ei ole lähtökohtaisesti mitään tekemistä epäillyn rikoksen tai muun etsinnän syyn kanssa. Erittäin pätevänä perusteina voidaan pitää esimerkiksi etsintämääräyksen antajan tiedossa olevia konkreettisia tai muita hyvin luotettavia tietoja siitä, että henkilö todella on pakkokeinon kohteena olevassa asunnossa. Tällaisia tietoja voivat olla esimerkiksi silminnäkijähavainnot etsityn henkilön oleskelusta asunnossa tai hänen liikkeitään pakkokeinon kohteena olevan asunnon välittömässä läheisyydessä.

Laissa käytetty ilmaisu "erittäin pätevät perusteet" on sinänsä jossain määrin tulkinnanvarainen ja jättää lainkäyttäjälle yksittäistapauksellista harkintavaltaa. Tässä tapauksessa ei mielestäni kuitenkaan ole ollut olemassa PKL:n edellyttämiä erittäin painavia perusteita tehdä kotietsintää ulkopuolisen asunnossa. Pelkästään se, että B:n nimi on esiintynyt aiemmin samankaltaisen rikostutkinnan yhteydessä ei käsitykseni mukaan anna aiheutta erittäin painavin perusteina olettaa etsityn henkilön oleskelevan B:n luona tai että hänen asunnostaan muutoin saataisiin selvitystä tuolloin epäillystä rikoksesta. Esitetty perustelu on siinä määrin riittämätön, että tutkinnanjohtaja C on ylittänyt hänelle asiassa kuuluvan harkintavallan. Menettelyn moitittavuutta arvioidessani olen kuitenkin ottanut huomioon laissa käytettyjen ilmaisujen tulkinnanvaraisuuden.

Katson rikoskomisario C:n virka-apua pyytäneenä tutkinnanjohtajana vastaavan virka-apupyynnön laillisuudesta. Kiinnitän C:n vakavaa huomiota kotietsinnän edellytysten perusteelliseen harkintaan.

Pöytäkirjan laatiminen ja kotietsinnästä ilmoittaminen

PKL 5 luvun 7 §:n mukaan toimitusmiehen on pidettävä kotietsinnästä pöytäkirjaa. Kotietsinnästä on pyynnöstä annettava todistus sille, jonka luona etsintä on toimitettu.

Yksi kotietsintään liittyvä menettelyllinen vaatimus on siis, että kotietsinnästä tulee ilman aiheetonta viivytystä laatia pöytäkirja. Pöytäkirjaamisvelvoitteeseen ei vaikuta se, onko aloitettu kotietsintä keskeytynyt, muuttunut tarpeettomaksi tai ylipäättänsä ollut tulokseton. Kirjaamisvelvoitteen syntymiseen riittää, että toimenpide on aloitettu ja edennyt vaiheeseen, jossa on ryhdytty pakkokeinovaltuuksia edellyttäviin toimenpiteisiin.

PKL 5 luvun 4 § 2 momentin mukaan sille, jonka luona kotietsintä pidetään, tai hänen poissa olessaan jollekin hänen talonväkeensä kuuluvalle paikalla olevalle on annettava tilaisuus olla etsinnässä saapuvilla ja kutsua siihen todistaja, jollei se viivytä toimitusta. Jollei kukaan mainituista eikä heidän kutsumansa todistaja ole ollut toimituksessa läsnä, on etsinnästä viipymättä ilmoitettava sille, jonka luona se on toimitettu.

Totean ensiksikin, että käsitykseni mukaan kotietsinnän suorittaneiden poliisimiesten olisi ollut perusteltua jättää suorittamastaan kotietsinnästä ilmoitus tai yhteydenottopyyntö B:n asuntoon. Tällä tavalla olisi tullut varmistetuksi lain edellyttämä viivytysten ilmoitus kotietsinnästä. Tällaisen ilmoituksen tekeminen on ensi sijassa kotietsinnän suorittavien poliisimiesten vastuulla. Koska pöytäkirjaa ei ole

laadittu, kyseisten poliisimiesten henkilöllisyys on jäänyt epäselväksi, enkä katso tarpeen sitä selvittääkään.

Käsitykseni mukaan tutkinnanjohtaja C:n esitutkinnasta kokonaisvastuullisena olisi pitänyt viime kädessä varmistaa, että lain edellyttämä ilmoitus kotietsinnästä oli tehty viipymättä sekä kotietsintäpöytäkirja tehty. Helsingin poliisilaitoksen lausuntoon viitaten katson myös määräyksen kotietsinnästä antaneen komisario F:n osaltaan vastaavan siitä, ettei kotietsintäpöytäkirjaa ole laadittu: F:n pakkokeinosta päättäneenä virkamiehenä tullut joko sopia Vaasan poliisin kanssa pöytäkirjan laatimisesta tai huolehtia siitä, että kotietsinnän suorittaneet poliisit olisivat sen tehneet.

Saatan käsitykseni edellä todetusta virheellisestä menettelystä rikoskomisario C:n tietoon. Kiinnitän myös komisario F:n huomiota edellä esittämäni.

3.2.5.3

A:n vanhempien koti

Saadun selvityksen mukaan tutkinnanjohtaja C antoi 1.10.2008 suullisen määräyksen suorittaa kotietsinnät tehtiin sen seikan selvittämiseksi, löytyisikö asunnoista todisteita tai viitteitä lasten maahan-tulosta tai lasten etsintäkuulutetun äidin oleskelusta näissä paikoissa.

Ylikonstaapeli muistelee selvityksessään saaneensa Vaasan poliisilta sähköpostiviestin, jossa pyydettiin selvittämään olisiko eräässä karjaalaisessa osoitteessa eräs tavoiteltava henkilö. Hän välitti viestin rikosylikonstaapelille ilmoittaen, että jos asiassa joudutaan suorittamaan pakkokeinoja kuten kotietsintä, tulee asiasta saada vielä päällystöön kuuluvalta asiaa kokeva virka-apupyynnö. *Rikosylikonstaapeli* kertoo selvityksessään katsoneensa mainitun sähköpostiviestin perustella tarpeelliseksi suorittaa kyselyjä mainitussa osoitteessa, joka oli A:n vanhempien koti ja jossa A ja hänen vaimonsa paljon oleskelivat. Rikosylikonstaapeli kertoo A:n äidin pyytäneen poliiseja käymään sisään asuntoon, jossa keskusteltiin hyvässä hengessä. Rikosylikonstaapeli näytti lisäksi etsityn naisen ja tämän puolison valokuvia A:n vanhemmille sekä naapurille. Rikosylikonstaapeli korostaa, ettei asunnossa suoritettu kotietsintää, vaikka sen lailliset edellytykset sinänsä olivatkin täyttyneet eivätkä poliisit esittäneet syytä suorittamaansa kyselyyn.

Länsi-Suomen lääninhallituksen poliisiosaston näkemyksen mukaan poliisipartio on ollut suorittamassa alustaviin toimenpiteisiin kuuluvia kenttätiedusteluja. Poliisipartio on nimenomaan pyydetty sisään asuntoon, mikä läänin poliisijohdon mukaan poistaa tilanteesta kaiken potentiaalisenkin oikeudettomuuden.

Asiassa on kiistatonta, että rikosylikonstaapeli kollegoineen on käynyt A:n vanhempien kotona. Saadun selvityksen perusteella käyntiä ei ole kuitenkaan perusteltua pitää PKL:ssa tarkoitettuna kotietsintänä. Selvityksen mukaan ylikonstaapeli ja rikosylikonstaapeli eivät ole mieltäneet toimenpidettä kotietsinnäksi ja sen tarkoitus on ollut Vaasan kihlakunnan poliisilaitoksen virka-apupyynnön johdosta tehdä kyselyjä asian selvittämiseksi. Poliisi ei ole tuossa tilanteessa käyttänyt pakkokeinovaltuuksia.

Yleisesti totean, että pakkokeinon kohteen suostumukseen pakkokeinon oikeuttamisperusteena on käsitykseni mukaan myös kotietsinnän osalta suhtauduttava hyvin varauksellisesti. Poliisin kanssa asioiva kansalainen voi helposti kokea poliisimiehen kysymykset kehotukseksi tai käskyksi päästä sisälle, josta ei ole juurikaan mahdollisuutta kieltäytyä. Poliisin ei mielestäni tulisiakaan perustella mahdollisuutta pakkokeinon käyttämiseen kohteen suostumuksella, vaan tilanteessa on tyydyttävä

arvioimaan, ovatko lain säätämät edellytykset pakkokeinon käytölle täyttyneet vai eivät, jos pakkokeinon käyttöä harkitaan.

Tässä tapauksessa ei kuitenkaan mielestäni ole viitteitä siitä, että poliisi olisi painostamalla tai muutoin epäasiallisesti hankkiutunut A:n vanhempien kotiin. Kysymys on selvityksen mukaan ollut siitä, että poliisi on tullut tekemään kyselyjä ja keskustelut on A:n vanhempien omasta aloitteesta käyty sisällä. Poliisin ei ole selvitetty tehneen asiassa mitään etsintää vaan he ovat vain keskustelleet A:n vanhempien kanssa.

Tältä osin asiassa ei ole tullut ilmi syytä epäillä lainvastaista menettelyä.

3.2.6

Muuta

Käytössäni olevan selvityksen perusteella ei ole tullut ilmi sellaista, jonka perusteella olisi syytä epäillä A:n aikaisemman toiminnan vaikuttaneen poliisin menettelyyn tavalla, joka kyseenalaistaisi luottamuksen poliisin puolueettomuuteen nyt käsillä olevassa asiassa.

4

TOIMENPITEET

Kiinnitän Keski-Pohjanmaan ja Pietarsaaren poliisilaitoksen rikosylikomisario D:n huomiota kohdassa 3.2.1. esittämiini näkemyksiin kiinnioton edellytysten huolellisesta arvioinnista.

Kiinnitän Pohjanmaan poliisilaitoksen rikoskomisario C:n huomiota kohdassa 3.2.5.1 esittämäni näkemykseen kirjallisen etsintämääräyksen pääsääntöisyydestä ja kohdassa 3.2.5.2. esittämäni johdosta kotietsintäpöytäkirjan laatimisvelvollisuuteen. Kiinnitän myös kohdassa 3.2.5.2 toteamani perusteella rikoskomisario C:n vakavaa huomiota kotietsinnän edellytysten huolelliseen arviointiin.

Kiinnitän Helsingin poliisilaitoksen komisario F:n huomiota kohdassa 3.2.5.2. esittämiini näkökohtiin kotietsintäpöytäkirjan laatimisesta.

Kiinnitän rikoskomisario E:n huomiota 3.2.5.1 esittämäni näkemykseen kirjallisen etsintämääräyksen pääsääntöisyydestä.

Tässä tarkoituksessa lähetän heille jäljennökset tästä päätöksestäni.

Asia ei edellä mainituilla perusteilla anna aihetta muihin toimenpiteisiin.